

DON'T FIGHT THE SYSTEM

© 2022

Titel: Don't Fight The System

Auteur: F.J. Marchal

Uitgever: Brave New Books

ISBN 978 946 465 3861

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

DISCLAIMER

Het boek is geheel op persoonlijke titel geschreven, en heeft niets met de werkgever van de auteur (Defensie) te maken. Alle observaties, meningen, speculaties of andere gevolgtrekkingen zijn geheel voor eigen rekening van de auteur en reflecteren op geen enkele wijze (officiële) standpunten van het Ministerie van Defensie.

DON'T FIGHT THE SYSTEM

**Hoe komen we
de volgende eeuw door?**

*Een nieuwe fase vereist een blik vooruit:
een alomvattende visie op de transitie
naar een duurzame wereld*

■ INHOUD

Inleiding	7
Deel 1: Het probleem	9
1. Harmonie: groei versus natuurlijke bronnen	9
2. Geld	14
Geld is macht	15
Evolutie van geld	17
Geld, olie en goud.	21
Het moderne geldsysteem.	22
Geldcreatie	23
Rente.	26
Centrale ‘private’ banken	28
Centraliseren van de geldflow naar boven	29
Het kapitalistisch systeem	31
Het concept ‘tweeverdieners’	35
Kwetsbaarheid van het systeem	37
3. Overpopulatie	40
Toename in mensen en ziektes	41
Gevolgen stijgende bevolking	43
Relatie mensen met dieren en bio-industrie	44
Voorwaarts met stijgende bevolking	47

4. Globalisatie en handel	49
Geld maakt geld: investeren	50
Economic hitmen	52
Monopoly	55
Multinationals en ‘outsourcing’	55
Het plasticprobleem	57
De uitwerking van globalisatie – de kentering	59
Conclusie	61
5. Gewapend conflict en oorlogseconomieën	63
Krijgsmachten	63
6. De spelers	71
Macht: politiek en bevolking	71
Beloning	71
Politici	72
Geld en campagne	72
Media	74
Transparantie	76
Invloed op kiezers	77
Lobby	78
Positieve verandering	80
Individualisme	81
Moeilijke keuzes	84
7. De financiële wereld en de echte wereld	87
Daadwerkelijke effecten	93
Na de bankencrisis	94
Zorg en marktwerking	95
Geld en (hulp)goederen	96
BBP als maatstaf	97
Het monetaire systeem is niet langer houdbaar	99

Deel 2: Het plan	101
1. Het monetaire systeem en geldcreatie	102
1. Geld	103
2. Kapitalisme en bankieren	107
3. Alternatieve valuta	110
De val van de dollar	111
Een voorbeeld: de marshall islands	112
De euro en de gulden?	113
4. Verdeling van welvaart	114
Basisinkomen	117
2. Energie	120
1. Idealisme of noodzakelijkheid?	122
2. Geopolitiek	125
Island mentality	129
Klimaatverandering en conflict	131
Veranderende rol inzet van defensie-apparaat in internationale context	132
Klimaatverandering en verdragen en wetten	136
3. Technologie en economie	139
Innovatie	139
Van moneybased naar resourcebased	141
Technologie in de energiesector	143
3. Onderwijs, onderwijs en nog eens onderwijs	145
(Maatschappelijke) dienstplicht	149
4. Circulaire economie	150
Samenvatting	155
Nawoord	157

■ INLEIDING

Er is, voor zover wij als mensheid weten, maar één bewoonbare wereld beschikbaar voor de mensheid als geheel. De aarde. De mensheid leeft van de aarde, net als alle andere organismen en levensvormen. Maar wij mensen doen dit net even anders en op een andere schaal dan de rest van de natuurlijke bewoners. En dat is te merken. Er zijn oorlogen, hongersnoden, overstromingen, luchtvervuiling, watertekorten, economische crises; al deze zaken zijn voor een groot deel te relateren aan de manier waarop de mens haar gastvrouw – moeder aarde – behandelt. Maar ook aan de manier waarop we ons systeem hebben ingericht.

Ons systeem heeft veel welvaart en vooruitgang gebracht over de afgelopen twee eeuwen, maar zal ons in de nabije toekomst niet langer dienen. Betekent dit noodzakelijkerwijs dat we als soort verloren zijn, of zijn er alternatieven? Zijn er oplossingen voor de uitzichtloze situatie waarin we als wereld verkeren?

Met name door de ongekeerde welvaart en groei die de wereld heeft gekend over de afgelopen 50 jaar, zijn een aantal consequenties blootgelegd waar we niet meer omheen kunnen. De problemen van onze tijd worden steeds zichtbaarder achter de schermen van het vroegere optimisme, dat langere tijd op onze podia heeft gefigureerd. Voor het eerst in ons collectief geheugen wordt de kans zeer reëel geacht dat onze kinderen het slechter gaan hebben dan wij zelf. Maar is dit echt nodig?

Dit boek is niet bedoeld om de situatie mooier voor te stellen dan het is. Sommige onderdelen zullen als schokkend worden ervaren, maar zullen hopelijk ook intrigeren. Het boek focust meer op de tekortkomingen (en de kansen) van ons systeem, in plaats van de symptomen van het collectief falen te beschrijven. Dat laatste kunnen we namelijk dagelijks in de media wel vernemen. Het is moeilijk voor de hedendaagse man of vrouw, vastzittend in de waan van de dag, om een overzicht te hebben en eens na te denken over de consequenties van ons systeem.

Dit boek geeft je een overzicht van alles wat je wel weet, maar niet nog niet bij elkaar hebt gebracht. Meer dan alles, het geeft je een visie op de toekomst, zoals je die misschien nog nooit hebt gelezen.

■ DEEL 1: HET PROBLEEM

■ 1. HARMONIE: GROEI VERSUS NATUURLIJKE BRONNEN

Al in de jaren '70 en '80 begonnen grote bedrijven in te zien dat het grootschalige verbruik van fossiele brandstoffen een effect had op de leefomgeving. De term 'broeikaseffect' was geboren en er waren zorgen over gaten in de ozonlaag. Er was echter nog geen prijs voor het dumpen van afval of gassen in de lucht en er waren geen consequenties aan verbonden.

In de jaren '90 begonnen de eerste internationale meetings en verdragen tot stand te komen om dit probleem aan te pakken, maar er werd nog erg weinig actie ondernomen.

In 2000 kwam vicepresident Al Gore met het boek *'An Inconvenient Truth'*, waarin hij aandacht vroeg voor een lelijke waarheid: de mens is bezig zijn eigen leefmilieu te vernietigen.

In 2015 werd in Parijs een wereldwijde klimaatconferentie gehouden, waarbij een Klimaatakkoord werd ondertekend door bijna alle landen van de wereld.

In 2019 werd het 16-jarige Zweedse meisje Gretha Thunberg op het podium van de VN gezet en vroeg in een toespraak aan alle wereldleiders *'How dare you?'*, waarmee ze doelde op het weggijken en het uitblijven van actie, terwijl er al 30 jaar lang een vrij helder wetenschappelijk beeld is van de impact van menselijke activiteit op het milieu. De wereld – en de jeugd – lijdt daarmee onder de apathie van de huidige wereldleiders, was haar betoog.

In 2020 verscheen daaroverheen nog de documentaireserie *'Our Planet'*, waarmee de wereldberoemde bioloog en natuurliefhebber David Attenborough zijn levenswerk

vertaalt in een pleidooi aan een ieder om te stoppen met het vernietigen van de weinige biodiversiteit die we nog hebben op aarde. Ons voortbestaan hangt ervan af.

In 2021 verscheen het zesde rapport van het internationaal wetenschappelijk panel (IPCC) van de VN, waarin een evaluatie gemaakt wordt van de stand van zaken van de mensheid op deze aarde en onze leefomgeving. Daaruit komt een somber beeld naar voren, we staan er niet goed voor. We doen niet genoeg en zullen niet genoeg meer kunnen doen om een drastische klimaatverandering een halt toe te roepen. Alle landen in de wereld – en alle mensen – zullen ermee te maken krijgen. Een stijgende zeespiegel, droogtes, overstromingen, orkanen, een opwarmende oceaan en smeltende poolkappen.

Het lijkt er zo toch op dat het verdomd lastig is om de mens zijn manieren eens van buitenaf te laten bekijken. We lijken wel op de spreekwoordelijke kikker in de pan met

We lijken wel een spreekwoordelijke kikker

kokend water. Als de urgentie van deze uitspraken al wordt gevoeld, dan blijft het lastig daar acties aan te koppelen. En sommige mensen zien simpelweg de gevaren niet of zijn ervan overtuigd dat het hun schuld niet kan zijn. En dan heb je nog de mensen die heel bewust doorgaan met zaken waarvan ze weten dat ze niet goed

zijn, omdat het systeem hen ertoe dwingt. Wat betreft dit laatste: gaat dat eigenlijk niet een beetje voor ons allemaal op?

Vanuit onze huizen en auto's, vanachter onze computers en televisies, blijven we bijdragen aan de oorzaken van klimaatverandering en vervuiling van ons leefmilieu, tot op het punt dat het gevaarlijk wordt. Maar wie doet hier nou echt iets aan? Kunnen wij vertrouwen op ons politiek leiderschap, dat zij voor ons uitkijken, of moeten we toch echt zelf actie ondernemen? Is ons systeem bestand tegen de tijd die komen gaat? Het principe van leven in harmonie met de natuur is dat men niet méér wegneemt uit de natuur dan nodig is voor het eigen levensonderhoud, op een zodanige wijze dat er op langere termijn overleefd kan worden. Er is zo geen verspilling, want dat is immers zonde en dat weerhoudt mogelijk toekomstige generaties van het voorzien in hun onderhoud. Waarom is dit principe tegenwoordig helemaal niet meer aanwezig in ons doen en laten?

Er zijn een aantal redenen te vinden voor die dadendrang van de mensheid om maar tot in de oneindigheid te groeien, ten koste van ons milieu. De mens, die op dit moment in zeer grote getalen aanwezig is, blijkt niet in staat goed in te schatten welke impact hij zelf heeft op het leefmilieu. Dat komt onder meer doordat deze in een (overigens zelfverzonnen en -gemaakt) systeem daartoe wordt gedreven. In dit eerste hoofdstuk worden een aantal elementen van dat systeem belicht die ertoe leiden dat we dienen te groeien. Je kunt echter niet oneindig groeien op een eindige planeet. Dus dat is een probleem. Van ons allemaal.

Even terug in de tijd. Ver terug in de tijd, naar de prehistorie. Als jagers en verzamelaars leefden mensen noodgedwongen in harmonie met de natuur. Immers, er was niet meer eten en grondstof voorhanden dan men uit de natuur kon betrekken. Er waren geen technieken om op grote schaal grondstoffen uit de bodem te halen, laat staan ze te gebruiken. Er waren ziektes in overvloed die niet behandeld konden worden en de omstandigheden waarin men leefde en werkte waren zodanig dat mensen over het algemeen niet oud werden. Naarmate de bevolkingen van gebieden groter werden en de organisatiegraad van de mensen verbeterde, ontstonden er langzaam meer technieken en manieren om grondstoffen te gebruiken voor bouw. Hiervan zijn de Egyptische piramiden een mooi voorbeeld. Het heeft in die optiek zeer lang geduurd voor de mensheid echt tot wasdom kwam en het duurde tot de Industriële Revolutie voordat er gang kwam in de vaart der volkeren. Met de stoommachine en later de verbrandingsmotor is de basis gelegd voor een enorme uitbreiding in populatie, maar zeker ook in vervuiling en verbruik van grondstoffen.

Uiteindelijk heeft het dus lang geduurd voordat de mensheid op deze schaal grondstoffen uit de aarde ging gebruiken. Door uitvindingen en technologische toepassingen waren wij mensen in staat onze voedselproductie op te hogen en omdat derhalve niet iedereen zich daarmee bezig hoefde te houden ontstond er specialisatie. Aan de natuurlijke behoefte werd inmiddels ruimschoots voldaan en de wetenschap kreeg de kans om allerlei onderzoeken uit te voeren. De uitvinding van de stoommachine heeft een ongekende uitwerking gehad op de voetafdruk van de mensheid op aarde. Natuurlijk, de Vikingen en zelfs de vroege Chinezen waren de wereld al rond geweest met hun zeilboten, maar nu werd reizen voor de massa toegankelijk. Ook produceren van goederen in fabrieken (lopende banden!) nam een enorme wending en daarin ligt een belangrijke oorzaak voor de schaalvergroting die daarna is ontstaan.

De stoommachine en later de moderne verbrandingsmotor leidden tot de creatie van treinen, automobielen, schepen en vliegtuigen, die allemaal de mensheid een stuk mobieler hebben gemaakt. Tegelijkertijd gebruiken al deze modaliteiten fossiele brandstoffen als energiebron. Maar naast dat we mobieler werden en meer gingen reizen, werd ook elektriciteit een belangrijke bron van energie voor allerlei apparaten. Steeds meer taken die voorheen door mensen werden uitgevoerd werden overgenomen door machines, aangedreven door verbranding of elektriciteit. Voor het opwekken van elektriciteit werd voornamelijk gebruik gemaakt van vervuilende kolencentrales.

Voornamelijk binnen de Westerse wereld gingen de ontwikkelingen ineens heel snel en werden spoorwegen en fabrieken uit de grond gestampt. De grondvesten van het kapitalisme werden gelegd en de algemene opvatting was positief, *'the sky is the limit'*, de groei van de mensheid en de techniek was een absolute vooruitgang, waar iedereen baat bij ging hebben.

De Eerste Wereldoorlog brak uit en dat doorbrak het dagelijks leven vooral in Europa op grove wijze. In deze oorlog viel een enorme hoeveelheid doden, omdat

de vooruitgang in techniek ook haar sporen naliet in de militaire wereld. Gewapende conflicten hebben sinds die tijd een gedaanteverwisseling doorgemaakt, maar daarover meer in paragraaf 4.

In het interbellum (de tijd tussen WO I en II) werd de basis gelegd voor globalisatie door het concept van ‘de aandelenbeurs’ te introduceren; zeker na het einde van de Tweede Wereldoorlog is een periode van ongekende technologische ontwikkeling en optimisme gestart.

Aan die periode is nu een eind gekomen. Het besef, dat wij als mensheid de fysieke grenzen van onze voetprint op de aarde aan het naderen zijn, is bij de beleidsmakers langzaam aan het binnensijpelen. Een vooraanstaand politicus kan haast niet meer met droge ogen verkopen dat klimaatverandering een ‘hoax’ is, of dat het onzeker is in hoeverre wij als mensheid schade berokkenen aan het milieu. Hordes wetenschappers hebben aangetoond wat jij en ik allang wisten: we leven niet meer in harmonie met de natuur. Dat kan lang goed gaan, maar faalt uiteindelijk wel, hoe slim of geavanceerd we dan ook zijn.

Ook vandaag de dag zijn er nog steeds klimaatsceptici te vinden die betwijfelen of bepaalde effecten komen door de invloed van de mens op het klimaat, maar hun aantal wordt steeds kleiner en de argumenten die zij daarbij gebruiken kunnen naar gelang de tijd steeds beter – en aan de hand van feiten – weerlegd worden. Natuurrampen als tsunami’s, orkanen, overstromingen en extreme droogte zijn op zich natuurlijk niet nieuw, maar de frequentie en gradatie waarin ze de laatste tijd plaatsvinden laten wel duidelijk zien dat er iets ernstigs aan de hand is. En een verantwoordelijk beleidsmaker en visionair snapt dat de ‘leiding’ van de mensheid stappen dient te nemen om het voortbestaan van onze soort op deze planeet te kunnen waarborgen. Het *VN Klimaatpanel* blijft benadrukken dat de maatregelen die landen treffen onvoldoende zijn om de problematiek op globaal niveau aan te pakken. Omdat de wereld is ingedeeld in 193 fictieve entiteiten die wij ‘staten’ noemen, is er veel sprake van naar elkaar wijzen, wat de internationale aanpak van de problemen niet ten goede komt. Positief te noemen is dat er op deze schaal wel een steeds breder besef komt en dat het in 2015 door alle landen (met uitzondering van de Verenigde Staten) getekende *Klimaatverdrag* in ieder geval de wil laat zien om er op internationale schaal iets aan te doen.

VN Klimaatpanel: maatregelen zijn onvoldoende

Maar met het tekenen van een verdrag zijn we er niet. Dit is slechts de basis waarop mensen, overheden en bedrijven aan de gang moeten om hun voetafdruk te verkleinen. Wellicht is het niet zo makkelijk om dit te gaan doen binnen het systeem waarin we nu werken, dat zou namelijk die transitie heel erg in de weg gaan zitten. Dit heeft met name te maken met het monetaire systeem en de manier waarop dat systeem onder invloed van de financiële elite is veranderd. Maar ook met een groot aantal

biologische en medische verbeteringen in de wetenschap, die hebben geleid tot overpopulatie, hetgeen nog weer een grotere druk op datzelfde systeem legt. Uiteindelijk zijn handel en grootschalige globalisatie uitvloeisels van dit systeem – met alle gevolgen van dien – en noopt dit systeem zelfs tot wapenwedlopen en mogelijk ook conflicten.

In dit eerste hoofdstuk ‘het probleem’ lopen we de elementen van het systeem door. Daarna moet duidelijk zijn geworden, maar we mee te maken hebben. En wat ons als mensheid in de weg ligt. Het hoofdstuk daarna – ‘het plan’ – gaat daarna in op een aantal oplossingen en mogelijkheden om die problemen het hoofd te kunnen bieden.

■ 2. GELD

Het is ronduit verbazingwekkend hoe weinig mensen weten over geld. Dan bedoel ik niet hoe je het verdient of uitgeeft. Maar wat het eigenlijk echt is, en vooral hoe het wordt gemaakt. Het is wel duidelijk dat ‘geld’ de wereld drijft. Het drijft iedereen, want je hebt het immers nodig in het bestaande systeem om voor jezelf, je gezin en je naasten te zorgen. Nog los van het feit dat je er ook leuke dingen van kunt betalen. Maar ‘geld’ is niet wat de meeste mensen denken dat het is (of hoort te zijn), namelijk een middel dat waarde vertegenwoordigt, waardoor wij spullen makkelijker tegen elkaar kunnen uitruilen. Geld drijft, maar het is de vraag of ‘geld’ ons niet over de rand van de waanzin drijft. Het is een product op zich geworden, dat hele industrieën aandrijft en enorme gevolgen heeft. Terwijl het eigenlijk dus een neutraal ruilmiddel zou moeten zijn dat waarde vertegenwoordigt, waardoor mensen in de werkelijke economie diensten, goederen of arbeid kunnen ruilen tegen elkaar. In deze paragraaf wil ik uitleggen wat geld is, hoe het gecreëerd wordt, hoe wij het gebruiken en waarom geld de wereld verder afdrijft van wat wij daadwerkelijk willen, namelijk overleven (en het liefst met een beetje voorspoed) op een duurzame manier.

In feite is de oorsprong van geld terug te herleiden naar het ontstaan van de eerste menselijke maatschappijen. Waar in prehistorische samenlevingen de aarde werd gezien als een gezamenlijke voorziening en deze in familie-, stam- of groter verband werd gebruikt voor het voortbestaan van alle mensen in de stam, is vandaag de dag alles ‘van iemand’. Met het instellen van een ruilmiddel werd langzaam toegewerkt naar het instellen van ‘*eigendom*’, hetgeen in vele maatschappijen in de wereld niet bekend was in de zin die wij het nu toekennen. Men zou zich kunnen afvragen of eigendom eigenlijk wel een natuurlijk principe is, of dat dit is gecultiveerd, maar dat terzijde.

Dat hierover culturele verschillen bestaan werd bijvoorbeeld duidelijk bij de Indianen die de eerste Europese kolonistoren tegenkwamen in het hedendaagse Amerika. Zij konden de vragen van de kolonistoren ‘van wie dit land was’ of ‘van wie die buffels waren’ niet plaatsen of begrijpen. Gedurende de geschiedenis zijn wij door de uitvinding van modern geld als mensheid veranderd en daar draagt het monetaire systeem meer aan bij dan geloof, ras of elk ander verschil dat wij als mensen onder elkaar hebben.

■ GELD IS MACHT

Geld is macht, daarover hieronder meer. Maar waarom is dat eigenlijk zo? Om dat te achterhalen is het belangrijk te snappen wat geld initieel was en wat het nu is geworden. Initieel kwamen mensen bij de groei van de populatie tot de conclusie dat het door de steeds grotere volumes van ruilen soms makkelijker zou zijn om een ruilmiddel te gebruiken. Dan hoefde men immers niet alle kippen fysiek mee te nemen naar de markt om ze daar te ruilen voor leren huiden, maar kon op de markt worden volstaan met een betaling met een ruilmiddel. Daarvoor kon in principe elk middel gebruikt worden dat makkelijk te dragen was en dat enigszins moeilijk te vinden of te maken was. Oftewel, een schaars goed, omdat als iedereen het zomaar in handen kon krijgen er weer geen waarde in opgeslagen kon worden.

In de loop van de geschiedenis van de mensheid zijn verschillende soorten ruilmiddelen gebruikt die gediend hebben als een vorm van geld, van zout tot specerijen en van vee en metalen tot schelpen. Al deze zaken waren in zekere zin schaars en moeilijk in handen te krijgen. Het is niet lastig te begrijpen dat wanneer men veel van dit ruilmiddel heeft, of kan verkrijgen, of maken, men ook meer macht kan verkrijgen. Met macht wordt in deze zin bedoeld, het vermogen dat men heeft om met dit ruilmiddel goederen en diensten aan te schaffen en zo de omgeving naar eigen inzicht vorm te geven.

Hier vinden we de eerste link naar macht, want goud, schelpen, specerijen of vee zijn schaars doordat er maar een eindig aantal eenheden van te vinden is in de natuurlijke omgeving en hierdoor ook niet echt meer te creëren is. Althans niet zonder een arbeidsintensief, duur of lang proces. De creatie van ruilmiddel is daarom met name een belangrijke bezigheid. In vroeger tijden werd wel eens van schelpengeld gebruikgemaakt, maar niet zonder dat die schelpen een speciale bewerking hadden ondergaan, waarbij zij een soort waarmerk kregen van de uniciteit van dit ruilmiddel. Hiermee werd tegengegaan dat mensen zomaar schelpen van het strand zouden gaan rapen om daarmee goederen te kopen. Dit waarmerk, of proces, was in handen van een bepaald aantal mensen. Deze mensen waren in feite de geldmakers van die tijd.

Als we nu even iets verder in de tijd gaan, zien we dat als ruilmiddel vaak munten gebruikt werden. Op zich zijn munten een logisch en handzaam middel, hetgeen deze

ontwikkeling verklaart. Het voordeel was dat bij het slaan van munten redelijk exact bepaald kon worden hoeveel goud of zilver in een munt werd verwerkt, het rekenen met dit geld werd zo makkelijker. De munten werden dikwijls van een bijzonder (schaars) edelmetaal gemaakt, zodat ze waarde konden vasthouden. Dit systeem werkte voor de mensen die er mee handelden aardig, deze munten van (vaak) goud werden alom geaccepteerd en representeerden waarde, men kon er goederen mee kopen waar en wanneer men wilde. Dit laatste element is een van de belangrijkste onderdelen van het ruilmiddel; het vertrouwen. Geen enkel ruilmiddel kan bestaan zonder dat de gebruikers ervan over en weer vertrouwen hebben in het feit dat het ruilmiddel uiteindelijk weer ingeleverd kan worden voor echte goederen of diensten.

Romeinse soldaten werden met pecunia betaald

Of met andere woorden, dat het een waarde vertegenwoordigt. Welke waarde precies, is weer afhankelijk van de hoeveelheid ruilmiddel die in omloop is en het totale aanbod van goederen. De markt van vraag en aanbod is hiermee in feite uitgebreid met een derde variabele, die – in tegenstelling tot de markt – veel beter door de mens kan worden beïnvloed en gecontroleerd.

Daarom moeten we allereerst de vraag stellen; hoe kwam dit geld in omloop? Wie maakte met name die munten? Dat waren logischerwijs de machthebbers, die in feite degenen waren die goud konden mijnen en er munten van konden maken. Zij hadden de legers die deze winning van goud ook konden beschermen; en de mensen die dit werk daadwerkelijk deden, werden betaald met goud dat zij mijnden. Zij verboden verder andere mensen ook geld te maken (een monopolie). Op deze manier konden de machthebbers ‘geld maken met geld’, iets wat vandaag de dag nog steeds bestaat.

Geld is zo gekoppeld aan de machthebbers en de invloed van de machthebber reikt in feite zo ver als zijn valuta en het vertrouwen dat hierin wordt gesteld. Een mooi voorbeeld is dat van de val van het *Romeinse Rijk*. Het Romeinse Rijk gaf gouden munten uit (pecunia) en betaalde daarmee de soldaten van het inmiddels legendarisch geworden leger. Zonder dit leger was het Rijk nooit zo groot geworden, dus het was belangrijk dat zij loyaal bleven. De verschillende legioenen verkeerden vaak langere tijd op grote afstand van het bewind dat zich in Rome bevond, maar er moest toch op vertrouwd worden dat zij de meegegeven opdracht uitvoerden.

Toen het Romeinse Rijk groeide, werden er meer en meer volken ingelijfd die werden geacht mee te doen in hetzelfde systeem en derhalve ook de Romeinse valuta te gebruiken. In principe had dit ook voordelen voor die gemeenschappen, omdat zij hun goederen nu overal in het Romeinse Rijk konden verkopen tegen vaste valuta. Op deze wijze groeide het Romeinse Rijk niet alleen door oorlogen en veldslagen, maar soms ook door wederzijds belang, en vaak een beetje van allebei. Maar met de groei van het Rijk merkten de Romeinse machthebbers dat zij niet voldoende ruilmid-